



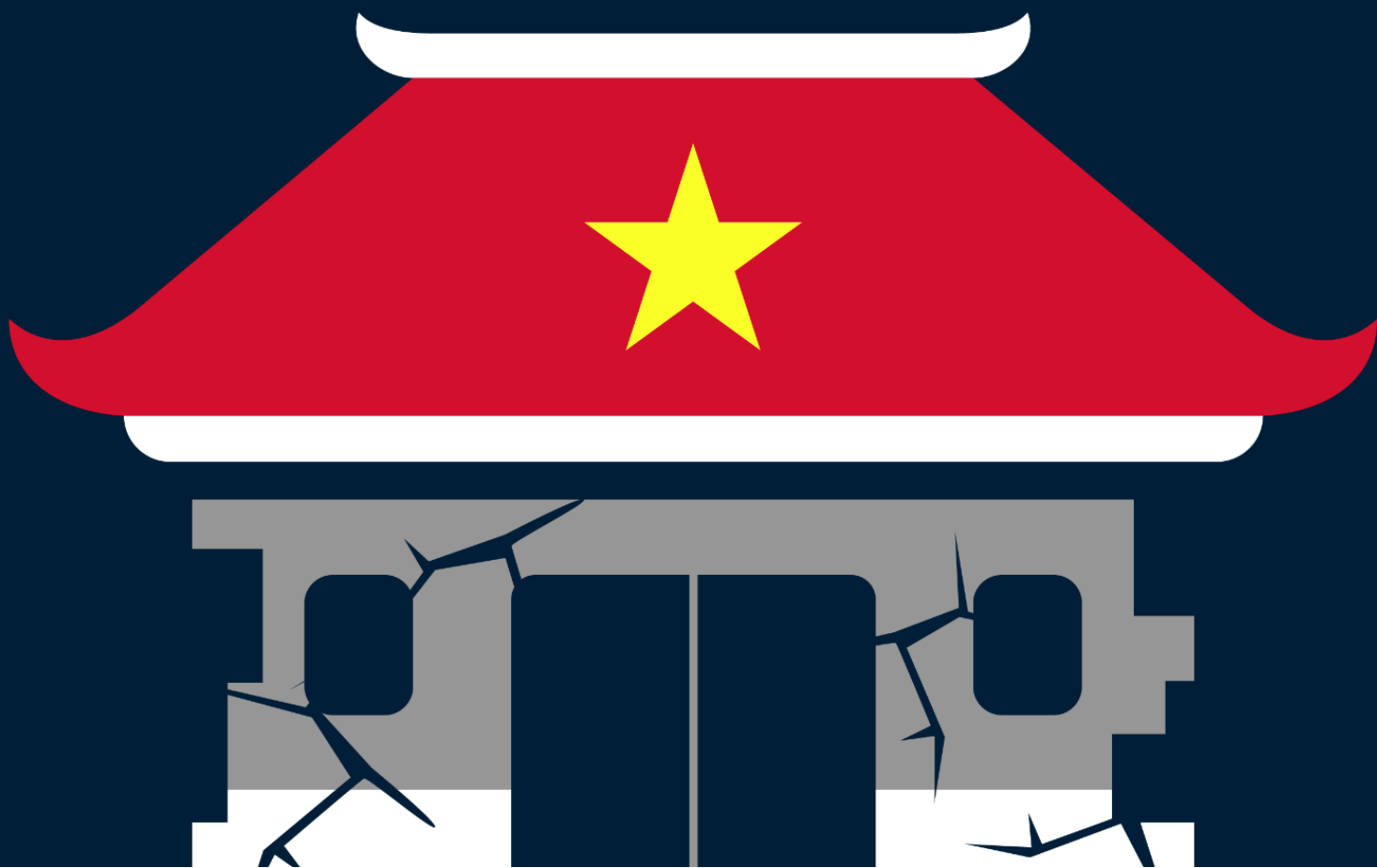
ІНСТИТУТ
АМЕРИКАНІСТИКИ



ВІКНО
ВІДНОВЛЕННЯ

УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ З ВІДНОВЛЕННЯ В'ЄТНАМУ: ПОЄДНАННЯ НЕМОЖЛИВОГО В КРАЇНІ З ВЕЛИКИМ ПОТЕНЦІАЛОМ

Авторка дослідження:
Злата Табачна



ЗМІСТ

Скорочення та аббревіатури

Резюме

Вступ

Важливість досвіду В'єтнаму для України

В'єтнам у демографічній площині: міграційна криза

Перші спроби відновлення: неминучість змін

Реформа аграрного сектору

Реформа підприємств

Реформа децентралізації

Економічна інтеграція

Макроекономічна стабілізація

Успіх та фіаско реформи

Уроки та рекомендації для України

Змішане фінансування (blended finance)

Реформа агросектору

Боротьба з корупцією

Приватний сектор

Скорочення та аббревіатури

АСЕАН — Асоціація держав Південно-Східної Азії

КПВ — Комуністична партія В'єтнаму

ПІІ — прямі іноземні інвестиції

ЄБРР — Європейський банк реконструкції та розвитку

USAID — Агентство США з міжнародного розвитку

РЕЗЮМЕ

Цей політичний документ пропонує всебічний аналіз повоєнної реконструкції та економічної трансформації В'єтнаму з визначенням ключових кроків та рекомендацій, які може застосувати Україна наряду з поточними зусиллями для повоєнного відновлення. Після десятиліть чвар В'єтнам зіткнувся зі значними перешкодами, до яких належали серйозні пошкодження інфраструктури, тотальну бідність і масові соціальні потрясіння. Дослідження заглиблюється в конкретні політики та структурні реформи, які сприяли переходу В'єтнаму від спустошеної війною держави до економіки, що швидко розвивається.

Ці реформи містили в собі лібералізацію сільськогосподарського сектору за допомогою політики *Đổi Mới*, яка надавала селянам права на використання землі, децентралізацію управління, що дало змогу місцевій владі впроваджувати політику, та стратегічну інтеграцію у глобальну економіку шляхом укладення торгових угод та стимуляції прямих іноземних інвестицій.

У тексті розглядаються успіхи та проблеми багатоетапного підходу В'єтнаму, що підкреслює важливість прагматизму, поступовості та адаптації політики до місцевих умов. Також досліджується роль зовнішніх факторів, таких як міжнародна допомога та економічна співпраця, у зміцненні відновлення В'єтнаму.

Документ пропонує рамкові умови для реконструкції, які передбачають пріоритетність інституційних реформ, прозоре управління та залучення як державного, так і приватного секторів до зусиль з відбудови.

Вивчаючи досвід В'єтнаму, дослідження надає політичні рекомендації, які підкреслюють критичну потребу в узгодженому та інклюзивному підході до реконструкції, забезпечуючи стійкий розвиток та довгострокову стабільність в Україні.

ВСТУП

Протягом десятиліть після Другої світової війни назва «В'єтнам» стала тотожною з місцем у непроглядних джунглях, закривавленим бойовими діями, або з найбільш екологічно та економічно спустошеною країною в Південно-Східній Азії.

Після низки конфліктів та воєн перед об'єднаною країною постала низка проблем, як-от руйнування основної інфраструктури та наслідки повоєнного екоциду, дефіцит їжі, належного рівня освіти та медицини, що, як наслідок, змусило сотні тисяч людей перебувати за межею бідності та/або емігрувати до сусідніх країн, а також загоєння суспільних ран після так званого “перевиховання”, яке приніс новий соціалістичний уряд.

Водночас нині В'єтнам офіційно визнаний країною з ринковою економікою з рекордними показниками зі зниження рівня бідності в попередньому десятилітті та поступовим зростанням ВВП у регіоні.

Відтак це дослідження має на меті шукати відповіді на питання успішних та провальних методів повоєнної відбудови В'єтнаму, зокрема розгляд урядових реформ та Ханюю сучасного, тобто коротко- та довгострокові наслідки реформації В'єтнаму в останні два десятиліття ХХ століття.

Крім цього, останній розділ дослідження буде присвячений потенційним крокам рекомендаційного характеру для України, які можна взяти з досвіду В'єтнаму й адаптувати під сьогоднішні реалії, та які можуть підлягати як застосуванню, так і уникненню при майбутній повоєнній відбудові.

Важливість досвіду В'єтнаму для України

Дослідження має поставлену мету описати, чого В'єтнам досяг у час перехідного періоду з 1975 року, що знаменує об'єднання В'єтнаму в одну державу, дотепер, у соціально-економічній сфері, особливо з точки зору рівня та розподілу економічного зростання.

Основна увага приділяється опису післявоєнної відбудови та оцінки реформи Ёдї Мїї наряду зі спробою зробити висновки та демонструвати рекомендації для українського післявоєнного кейсу.

Водночас у контексті сучасного ставлення України та українців до комуністичної та соціалістичної ідеологій не можна не акцентувати на прозорому та суто аналітичному підході до відбудови В'єтнаму. Хоча Комуністична партія

В'єтнаму здійснила реформи в окремих секторах і зараз продовжує проводити політику, нібито спрямовану на протидію корупції та підвищення прозорості, значний внесок у розвиток економіки країни зробили як місцеві в'єтнамці, так і колишні мігранти, які працювали в умовах суворого контролю підприємств Ханоем до запровадження реформ.

В'єтнам у демографічній площині: міграційна криза

Наслідки війни у В'єтнамі 1975 року призвели до міграції приблизно 1,6 мільйона в'єтнамських біженців протягом наступних двох десятиліть. Неконтрольовані потоки біженців в перші роки після війни змусили втрутитися навіть структури ООН із проханням забезпечити всі умови для міграції, адже останні були небезпечними¹. Відтак між 1975 і 1997 роками зусиллями Програми впорядкованого виїзду і Комплексного плану дій вдалося переселити сотні тисяч в'єтнамських біженців за кордон, зокрема до США (880 000), Китаю (260 000, переважно етнічних китайців хоа), Канади (160 000), Австралії (155 000) і європейських країн (150 000)².

У час об'єднання В'єтнаму в 1975 країна мала молоду вікову структуру і високий рівень народжуваності. Протягом наступних 25 років темпи зростання населення різко уповільнились: при тому, що народжуваність знизилася, ситуація з дитячою смертністю й тривалістю життя покращилася. Прийняття Ханоем політики однієї-двох дітей у 1988 році призвело до узвичаєння в суспільстві теми контрацептивів та абортів.

Відтак загальний коефіцієнт народжуваності швидко знизився з майже 5 у 1979 році до 2,1, або рівня відтворення населення, у 1990 році, і сьогодні становить 1,8, що нижче рівня відтворення.

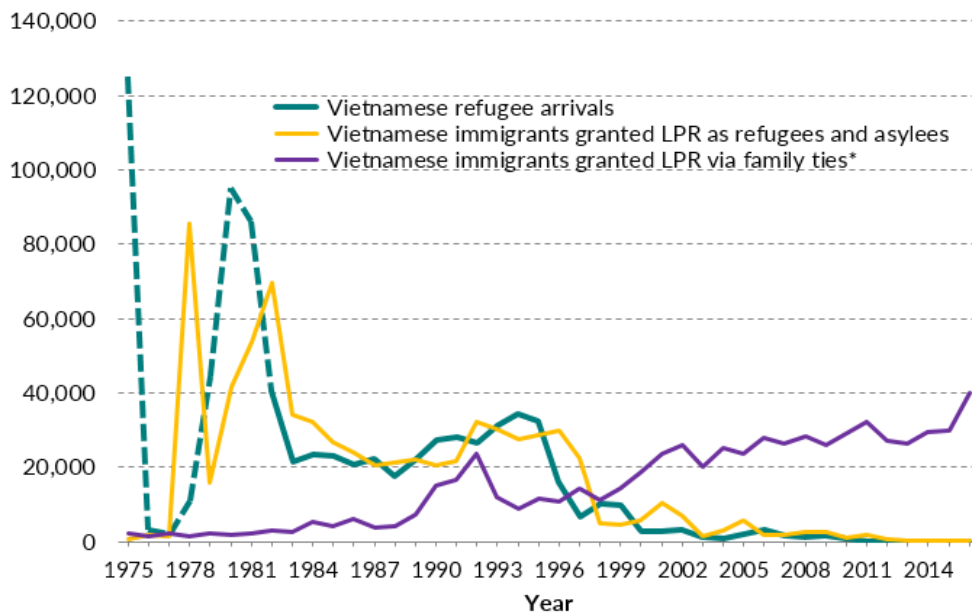
Народжуваність переважала в сільських центральних гірських районах і на північних височинах, населених переважно біднішими етнічними меншинами. Водночас маючи понад дві третини населення працездатного віку, В'єтнам має потенціал для отримання демографічних дивідендів протягом наступних двох десятиліть.

Однак успіх Ханоем залежатиме від підвищення якості освіти і професійної підготовки робочої сили та створення нових робочих місць. Уряд В'єтнаму нині розглядає можливість внесення змін до демографічної політики країни, оскільки

¹ Корсунський, С. (2023). Як нації відновлюються: досвід Східної Азії. К.: Vivat.

² Central Intelligence Agency. (2024). Vietnam. In *The World Factbook*.
<https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/vietnam/>

якщо рівень народжуваності в країні залишатиметься нижчим за рівень відтворення населення, це може призвести до дефіциту робочої сили в майбутньому.



Таблиця 1. Обсяги притоків в'єтнамських мігрантів до Сполучених Штатів Америки (1975-2014 рр.). Джерело: *Migration Policy Institute*

Перші спроби відновлення: неминучість змін

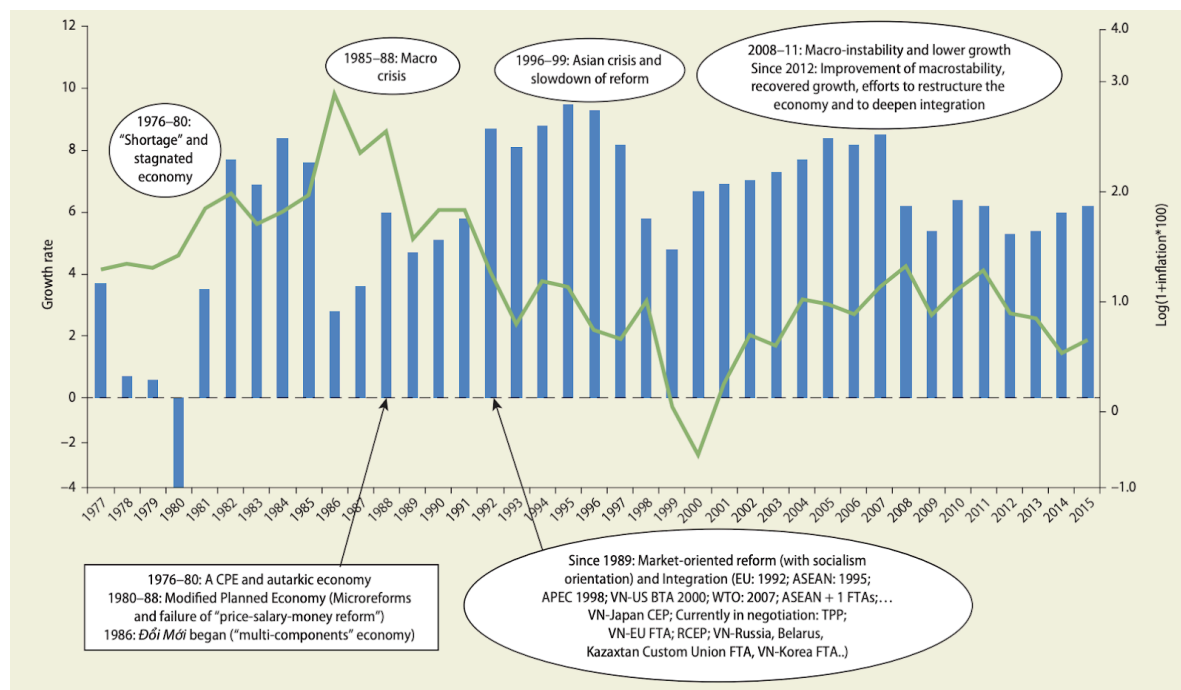
Модель соціалізму: провал В'єтнаму. Про повоєнний органічний перехід до ринкової моделі економіки у В'єтнамі до 1980-х років не йшлося. Об'єднання В'єтнаму на тлі завершення війни та виведення американських військ відтепер повністю зосереджувалось на повному просуванні соціалізму, «перевихованні» антикомуністів та всіх чиновників, а також підтримання центрального планування економіки, що ховалося за колективізацією та об'єднанням робітників у комуни, які передавали надлишок із базових потреб в'єтнамців урядові.

Подібні дії не влаштовували місцеве населення, який згодом обрав шлях масової міграції, що продовжувалась на тлі падіння Сайгону, примусової соціалізації населення, початку Третьої індокитайської війни та вторгнення

Китаю у північні провінції В'єтнаму після того, як збройні сили останнього знищили режим червоних кхмерів Пол Пота у сусідній Камбоджі.

Подальші складнощі з провалом власної економічної реформи та слабке об'єднання власного населення навколо соціалістичних цілей підкріплювались і політично-економічним тиском з боку США, що наклали торговельне ембарго на Ханой та закликали союзників припинити будь-яку підтримку соціалістичному режимові. Відповідно, економіка В'єтнаму до переходу до капіталізму трималась зокрема за підтримки Радянського Союзу.

Неминучість економічних змін Ханюю. Політика “перевиховання” та усунення з посад “незручних” режимові людей призвела до неефективності фінансових установ, стагнації економіки без інвестицій та з тавром торговельного ембарго та гіперінфляції, особливо в другій половині 1970-х та на початку 1980-х років (період “автаркії”). Відповідно до даних Міжнародного валютного фонду, В'єтнам перейшов у трирічний період макрокризи у 1985 році, а до 1986 року інфляція досягла піку в 453,5% (табл. 2).



Таблиця 2. В'єтнам: хронологія реформування, зростання (позначено зеленим) та показників інфляційного темпу (позначено синім). Джерело: спільна стратегія Міністерства планування та інвестицій В'єтнаму та Світового Банку “Vietnam 2035”³

³ World Bank and Ministry of Planning and Investment of Vietnam. 2016. Vietnam 2035: Toward Prosperity, Creativity, Equity, and Democracy. Washington, DC: World Bank. doi:10.1596/978-1-4648-0824-1. Licence: Creative Commons Attribution CC BY 3.0 IGO

Зміна поглядів: перехід до модернізації. Науковці в'єтнамського походження стверджують: «Селянський голод привів владу в'єтмінів до влади в серпні 1945 року і міг знести їх із владних позицій через 50 років». Відтак у 1986 році Ханой запровадив низку ринкових реформ, які отримали назву «Đổi Mới» (в'єт. «відновлення/модернізація»). Основні її щаблі були офіційно прийняті на шостому з'їзді КПВ у грудні 1986 року. До цього належала згода з необхідністю проведення політичних реформ, спрямованих на зменшення макроекономічної нестабільності та прискорення економічного зростання, а також те, що всі економічні важелі (ціни, заробітна плата, фіскальна та грошово-кредитна політика) мають бути використані для досягнення цих цілей. Шостий з'їзд погодився скасувати систему централізованого управління з високим рівнем бюрократизації й основою з державних субсидій і перейти до багатовекторної, ринково орієнтованої економіки, в якій приватний сектор має конкурувати з державою в нестратегічних галузях. Обмежені інвестиційні ресурси мали бути спрямовані на три основні цілі, а саме:

- розвиток сільського господарства
- розширення виробництва споживчих товарів
- розширення торгівлі та зовнішніх інвестиційних зв'язків.

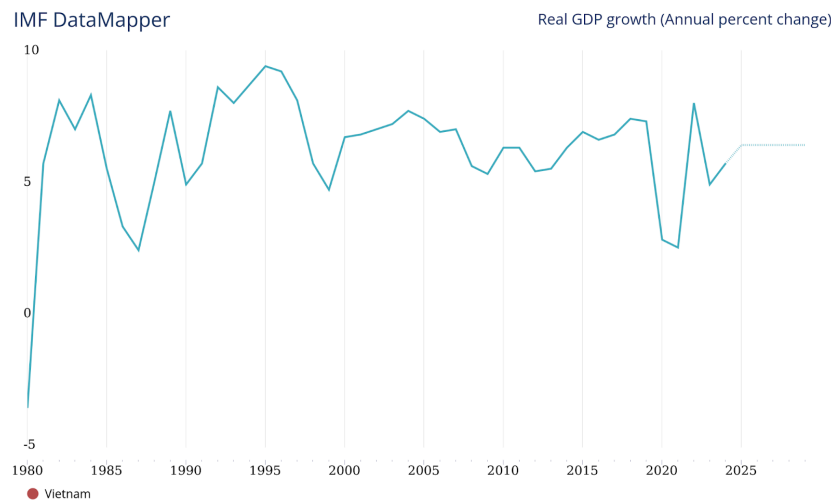
Політичні напрямки, оголошені наприкінці Шостого партійного з'їзду в грудні 1986 року, представляли собою помітний відхід від попередньої політики і стали кульмінацією інтенсивних внутрішніх дебатів про неспроможність старої системи принести відчутні результати для добробуту в'єтнамського народу. Хоча Шостий з'їзд став вирішальним поворотним пунктом у політичному курсі, на ньому було надано лише обмежену інформацію про конкретні політичні реформи, які мають бути здійснені для досягнення бажаних змін. Деталі *Đổi Mới* обговорювалися на низці партійних пленумів після з'їзду, і в документах Третього і Шостого пленумів чітко зазначається необхідність переходу від централізованого планування до індикативного планування і важелів макроекономічної політики⁴.

Безпосередньо перед завершенням Шостого з'їзду було прийнято низку рішень щодо сімейної економіки та ролі приватного, кооперативного і державного секторів в аграрному секторі. Після Шостого з'їзду відбулося поступове послаблення адміністративних обмежень на діяльність приватного сектору та внутрішню торгівлю. На початку 1987 року багато контрольних-пропускних

⁴ CPV (Communist Party of Vietnam), Seventh National Congress. 1991. Socio-Economic Stabilization and Development Strategy to the Year 2000. *Hanoi: National Political Publishing House.*

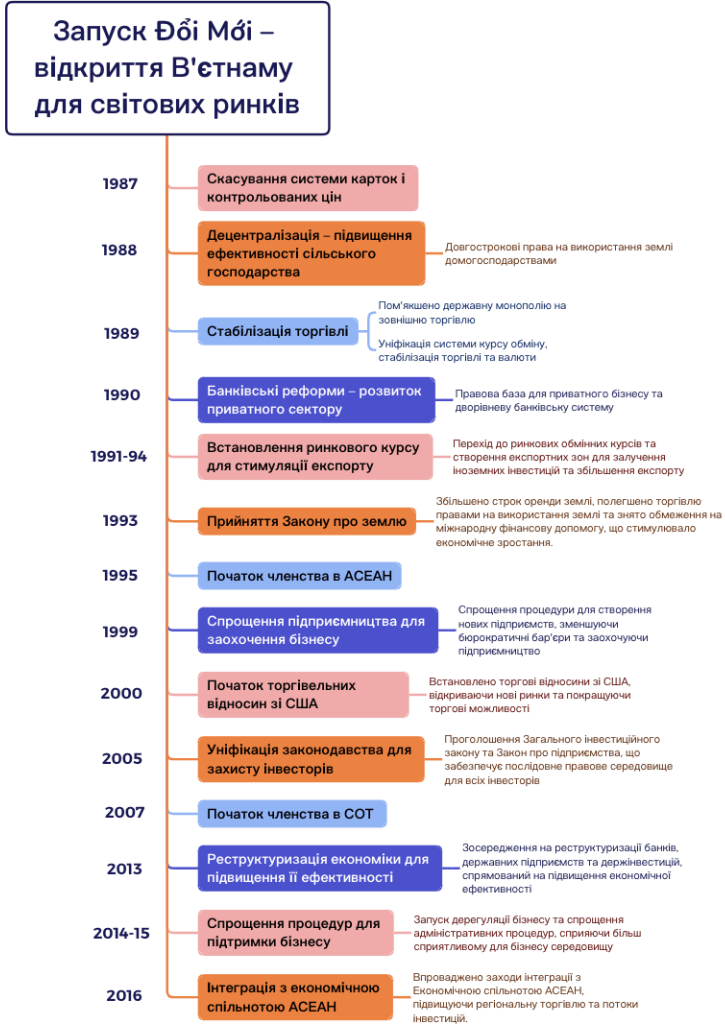
пунктів, які були створені для обмеження внутрішньої торгівлі, ліквідувались, а приватні ринки сільськогосподарських товарів почали стрімко розвиватись.

Загалом з початком скасування центрального планування економіка стала відкритою для ринкових сил попиту і пропозиції. У сільській місцевості уряд припинив колективізацію і дозволив фермерам як зберігати те, що вони виростили, так і продавати його на ринках. Виробництво рису різко зросло, що зробило В'єтнам одним з найбільших світових експортерів рису. Експорт чаю та кави також значно зріс. У містах з'явилися нові фабрики, які почали виробляти такі товари, як взуття, одяг і комп'ютери, що продавалися в інших країнах. При цьому ВВП Ханюю за останні десятиліття, за винятком періоду пандемії COVID-19 тримається на рівні 4-8%, що свідчить про його відносно сталий ріст (табл. 3).



©IMF, 2024. Source: World Economic Outlook (April 2024)

Таблиця 3. Ріст ВВП В'єтнаму (у відсотковому вимірі). Джерело: International Monetary Fund Datamapper, World Economic Outlook (April 2024)



Діаграма 1. Спрощена хронологія найсуттєвіших економічних змін у рамках реформи Đốì Mới. Адаптовано на основі даних зі *спільної стратегії Міністерства планування та інвестицій В'єтнаму та Світового Банку "Vietnam 2035"*⁵

⁵ World Bank and Ministry of Planning and Investment of Vietnam. 2016. Vietnam 2035: Toward Prosperity, Creativity, Equity, and Democracy. Washington, DC: World Bank. <https://hdl.handle.net/10986/23724>



Діаграма 2. Структура поточного дослідження реформи *Đổi Mới*.
Адаптовано на основі даних зі *спільної стратегії Міністерства планування та інвестицій В'єтнаму та Світового Банку "Vietnam 2035"*

Реформа аграрного сектору

В'єтнам починав свій шлях як економіка з переважанням сільського господарства з відносно невеликим контрольованим державою промисловим сектором. Із урахуванням того, що на той час майже 90 відсотків населення проживало в сільській місцевості, покладаючись в основному на сільське господарство та природні ресурси, потенційні вигоди від аграрної реформи були значними і навряд чи зашкодила б іншим сегментам суспільства.

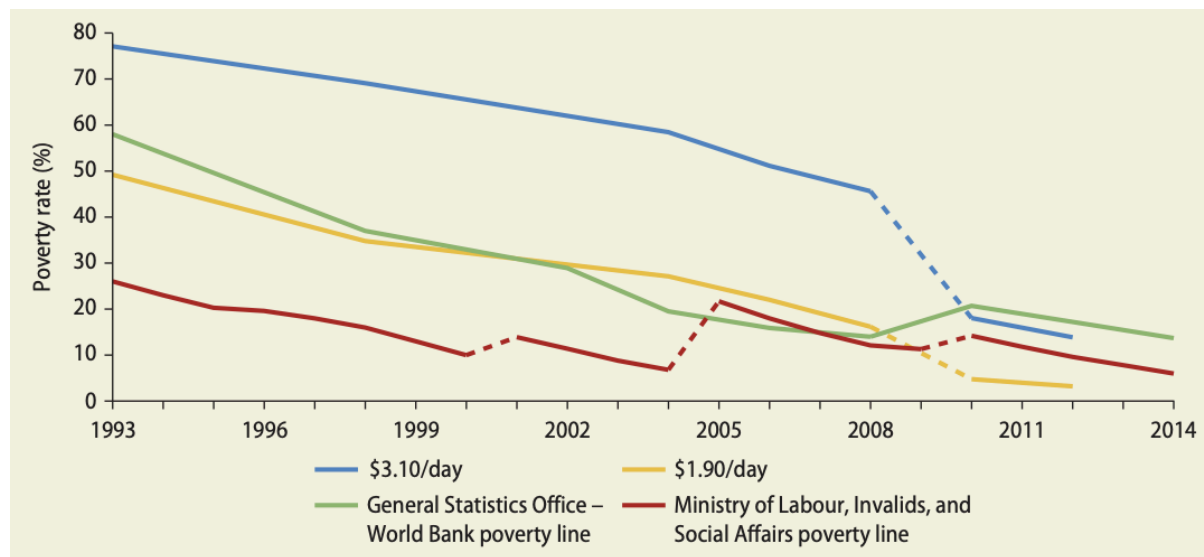
З 1988 року у В'єтнамі було запроваджено заходи з деколективізації виробництва, в результаті чого домогосподарства замінили комуні як основну виробничу одиницю. Закон про землю 1988 року надав приватним особам довгострокові права на землекористування, а Закон про землю 1992 року дозволив торгівлю, оренду, успадкування та закладення прав землекористування⁶. Програма оформлення прав власності на землю додала впевненості та стимулів для довгострокових інвестицій. Після скасування офіційних квот і контролю над внутрішньою торгівлею, обсяг сільськогосподарської продукції, що продається на приватних ринках, почав стрімко зростати. Захищені права власності, ринкове ціноутворення (наприклад,

⁶ Pingali, Prabhu & Vo-Tong, Xuan. (1992). *Vietnam: Decollectivization and Rice Productivity Growth*. Economic Development and Cultural Change. 40. 697-718. 10.1086/451973.

у 1988 році ціна на рис становила лише десяту частину ринкової ціни)⁷, а також посилення індивідуальних прав на прийняття рішень щодо виробництва, ціноутворення та торгівлі призвели до значного зростання продуктивності сільського господарства. Це різке зростання продуктивності та обсягів виробництва підвищило доходи сільських жителів, що своєю чергою стимулювало попит на інші товари та послуги.

Підвищення продуктивності сільського господарства призвело до зростання доходів фермерів, що, своєю чергою, сприяло значному зниженню рівня бідності. За даними Світового банку, рівень бідності у В'єтнамі знизився з близько 58% у 1993 році до менш ніж 10% наприкінці 2010-х років, причому значною мірою це зниження пояснюється поліпшенням ситуації в аграрному секторі⁸. Разом із тим, місцеві фермери посилили свій контроль над землею та іншими активами. Послаблення державної системи торгівлі на місцевому рівні дозволило приватним торговцям розвивати місцеві ринки, тоді як багато державних торговельних підприємств стали краще реагувати на ринкові можливості.

Великомасштабна оптова торгівля, яка часто залежить від доступу до іноземної валюти та інших ключових ресурсів (таких як транспортні засоби), як правило, залишалася під контролем державних органів, але вони конкурували між собою.



⁷ Dollar, D., and J. Litvack. (1998). *Macroeconomic Reform and Poverty Reduction in Vietnam*. In *Household Welfare and Vietnam's Transition*, edited by D. Dollar, P. Glewwe, and J. Litvack.

⁸ World Bank Group Files. *Poverty & Equity Brief - Vietnam, East Asia & Pacific*. April 2023.

Таблиця 4. В'єтнам: рівень бідності серед домогосподарств. Джерело: спільна стратегія Міністерства планування та інвестицій В'єтнаму та Світового Банку "Vietnam 2035"⁹

Реформа підприємств

Основні реформи були зосереджені на легалізації приватних та реструктуризації державних підприємств, впровадженні регуляторних реформ з метою створення рівних умов для всіх підприємств, посилення конкуренції між фірмами та зменшення витрат на дотримання законодавства. Закон «Про фізичну особу-підприємця» та Закон «Про господарські товариства» 1990 року створили правову основу для приватних підприємств та товариств з обмеженою відповідальністю. Подальші реформи, спрямовані на підпорядкування всіх підприємств єдиному Закону про підприємства, допомогли прискорити розвиток приватного сектору. Поточні ініціативи з реформування регуляторного середовища (зокрема, Постанова Уряду № 19) мають вирішальне значення для подальшого зниження витрат на започаткування бізнесу та дотримання вимог законодавства, а також для розв'язання проблем, що виникають на шляху розвитку підприємств та створення більш конкурентних ринків¹⁰. Однак прогрес гальмується через зацікавленість та заангажованість окремих структур державної влади, і залишаються значні бар'єри на шляху зростання вітчизняного приватного сектору.

Однак спроби запровадити жорсткі бюджетні обмеження нівелювались привілейованим доступом держпідприємств до землі та кредитів від державних банків, а також іншими формами пільгового режиму. Перші реформи ДП у 1990-х роках були зосереджені на продажі, злитті та акціонуванні малих та нестратегічних держпідприємств. Процес акціонування відбувався несистемно, дещо прискорившись на початку 2000-х років, залишаючись із неоднозначними результатами. Стратегічний зсув у 2005 році, спрямований на створення державних економічних груп та отримання вигоди від економії на масштабах виробництва та діяльності, не досягнув запланованих результатів — навпаки, в деяких випадках він призвів до значних фінансових втрат¹¹.

⁹ World Bank and Ministry of Planning and Investment of Vietnam. 2016. Vietnam 2035: Toward Prosperity, Creativity, Equity, and Democracy. Washington, DC: World Bank. doi:10.1596/978-1-4648-0824-1. Licence: Creative Commons Attribution CC BY 3.0 IGO

¹⁰ Vietnam Embassy in the United States of America. (2002, October 28). *Law on private enterprises amended on 1 July 94*.

¹¹ Dang, L. N., D. D. Nguyen, and F. Taghizadeh-Hesary. 2020. *State-Owned Enterprise Reform in Viet Nam: Progress and Challenges*. ADBI Working Paper 1071. Tokyo: Asian Development Bank Institute.

<https://www.adb.org/publications/state-owned-enterprise-reformviet-nam-progress-challenges>

Повільний прогрес у реформуванні підприємств, особливо державних підприємств, свідчить про труднощі у проведенні реформ «згори донизу» в умовах децентралізованої та фрагментованої структури влади, особливо коли від реформ програють зацікавлені сторони, включаючи елементи державного апарату. У таких випадках для забезпечення реформ необхідна концентрована політична воля на найвищому рівні.

Реформа децентралізації

Попри задекларовану прихильність до централізованого планування, спадщина тривалого внутрішнього конфлікту та обмежені ресурси центрального уряду сприяли створенню відносно децентралізованої структури влади. Провінційні лідери складають найбільшу частку членів центрального комітету, і саме центральний комітет призначає національних лідерів. Першим проявом ступеня децентралізації владних структур стало руйнування парканів. Тиск на формальну децентралізацію фіскальних повноважень та повноважень щодо прийняття рішень посилювався за часів правління Ёї Мї.

Закон про бюджет 2002 року (набув чинності в січні 2004 року) та Постанова 08 (червень 2004 року) допомогли прискорити фіскальну децентралізацію, забезпечивши більш розподілене та незалежне управління інвестиціями в розвиток, бюджетом, землею та природними ресурсами, а також більшу автономію державних підприємств¹². Це допомогло трансформувати відносини всередині державної системи, а також між державою та бізнесом на місцевому рівні. Фіскальна децентралізація мала неоднозначні результати. Для десятка областей, які можуть збалансувати свої бюджети (завдяки потужній бізнес-базі або багатим природним ресурсам), децентралізація допомогла їм значно розширити свій фіскальний простір, і таким чином вони стали більш незалежними від центрального уряду. На противагу цьому, центральний уряд має більший контроль над рештою видатків, які залежать від чистих трансфертів з державного бюджету.

Як уже зазначалося, саме фрагментація влади, пов'язана з децентралізацією, ускладнила для національних лідерів проведення реформ, які мають негативний вплив на місцеві групи інтересів. Надмірна фрагментація інвестиційних рішень між областями (на які зараз припадає майже 80%

¹² The National Assembly of the Socialist Republic of Vietnam. (2015). Law on State Budget. Law No. 83/2015/QH13. Hanoi.

https://www.economica.vn/Content/files/LAW%20&%20REG/83_2015_QH13%20Law%20on%20State%20budget.pdf

загального обсягу державних інвестицій) є ще однією серйозною проблемою¹³. Попри свої виклики, децентралізація дозволила місцевим органам влади бути більш проактивними у покращенні бізнес-середовища та задоволенні потреб у наданні базових послуг.

Економічна інтеграція

Хоча зовнішня торгівля із використанням золота та долара США здійснювалася неофіційними шляхами ще до впровадження Ёої Мбі, обмін товарами та валютою не підкріплювався правовою основою, а про іноземні приватні інвестиції не було й мови. Початок сталому зростанню притоку останніх поклав Закон про іноземні інвестиції, схвалений у вересні 1988 року, разом із реформами в галузі цін, обмінного курсу та прав власності, що заклало основу для збільшення експорту, зумовленого цими інвестиціями.

Скасування державної монополії на зовнішню торгівлю, послаблення обмежень на участь приватного сектору в торгівлі, пом'якшення експортних та імпорتنих квот і зниження податків на торгівлю разом із вищезгаданою реформою обмінного курсу ще більше стимулювали ПІІ та торгівлю. У 2014 році експорт товарів В'єтнаму склав 150 млрд доларів США (на той час еквівалентно 80% ВВП), три чверті з яких були промисловими товарами. Більша частина цього експорту забезпечується коштом прямих іноземних інвестицій, загальний обсяг яких наразі становить понад 250 мільярдів доларів США, що надійшли з понад 100 країн світу¹⁴. Попри це, зв'язки з вітчизняними приватними компаніями все ще залишаються слабкими.

В'єтнамський досвід узгоджується з поглядами тих, хто підкреслює, що «право розвивається з часом і у взаємодії зі змінами в соціально-економічному середовищі», які впливають на характер і зміст законів та правових інститутів. Іншими словами, ринкові інститути, включаючи формальне законодавство, розвиваються у відповідь на соціальний попит і потреби¹⁵. Попит виникає тому, що правові інститути необхідні для зниження витрат на ведення бізнесу в міру розвитку економіки. Законодавство часто формалізує та посилює неформальні домовленості, що виникли у відповідь на потреби.

¹³ Anh, V. T. T. (2016). Vietnam: Decentralization Amidst Fragmentation. *Journal of Southeast Asian Economies*, 33(2), 188–208. <http://www.jstor.org/stable/44132301>

¹⁴ Arkadie, Brian Van, and Raymond Mallon. 2003. *Vietnam: A Transition Tiger*. Canberra: Asian Pacific Press at the Australian National University.

¹⁵ Thi Bich Tran, R. Quentin Grafton, Tom Kompas. (2009). *Institutions matter: The case of Vietnam*. The Journal of Socio-Economics, Volume 38, Issue 1, ISSN 1053-5357, <https://doi.org/10.1016/j.socec.2008.05.012>.

Хоча важливість правових інститутів в економічному розвитку є загально визнаною, багато спроб прискорити економічний розвиток шляхом трансплантації законів не дали очікуваних результатів. При цьому нерівномірне сприйняття імпортованого права у В'єтнамі узгоджується з досвідом інших країн Східної Азії¹⁶.

В історії розвинених країн більшість ринкових інститутів, включаючи формальне законодавство, розвивалися у відповідь на суспільний попит. Коли економіка стає більшою, відкритішою і складнішою, зростає попит на формальні інститути для зменшення ризиків і трансакційних витрат, пов'язаних з веденням бізнесу. Зі зростанням ролі великого приватного бізнесу, як національного, так і іноземного, зростає потреба в більш ефективній правовій системі та адміністративній практиці (включаючи податкове адміністрування), що ґрунтується на правилах, а не на дискреційних повноваженнях.

Хоча офіційні закони про бізнес у країнах з ринковою економікою мають тенденцію до зближення, ставлення до права та ролі ключових інституцій все ще суттєво різняться. Це впливає на те, як застосовуються закони, а отже, на бізнес-рішення та економічну поведінку. У той час як формальні інститути можуть залишатися на місці, навіть якщо на них немає попиту, неформальні інститути будуть існувати лише за умови підтримки з боку суспільства. Раптове запровадження формальних інститутів може також підірвати ефективність неформальних домовленостей.

Макроекономічна стабілізація

Центральне місце в діяльності Ёбі М'ї займала макроекономічна стабілізація, зосереджена на контролі інфляції, управлінні бюджетним дефіцитом і стабілізації валюти. Посилюючи монетарну політику, скорочуючи субсидії державним підприємствам та реформуючи податки, уряд успішно знизив інфляцію з майже 800% у 1986 році до контрольованого рівня. Це відбувалося точніше завдяки жорсткій монетарній політиці разом із вищими відсотковими ставками та обмеженнями на зростання кредитування (особливо для державних підприємств), чому сприяла сильна реакція пропозиції на ринкові економічні реформи¹⁷. Державний банк В'єтнаму (ДБВ) повинен і надалі посилювати управління монетарною політикою, щоб запобігти майбутнім інфляційним епізодам: Це вимагатиме від нього більш чіткого зосередження

¹⁶ Gillespie, John --- "Globalisation and Legal Transplantation: Lessons from the Past" [2001] DeakinLawRw 15; (2001) 6(2) Deakin Law Review 286

¹⁷ Hoang, Nguyen & Nguyen, Hoang-Tien. (2022). *Relationship between inflation and economic growth in Vietnam*. 5134-5139.

свого мандату на ціновій стабільності та посилення операційної й дослідницької спроможності.

При цьому в результаті збільшення економічної автономії, наданої домогосподарствам та малому бізнесу в другій половині 1980-х років, державний сектор опинився у своєрідному проміжному стані. Хоча державні підприємства все ще, в принципі, підпорядковувалися механізму планування, центральній владі бракувало інструментів для забезпечення планової дисципліни. Підприємствам було надано значну автономію, а планові показники та інструкції не дотримувались суворо, але державні підприємства ще не були підпорядковані ринковій дисципліні, а їхні ціни на ресурси та продукцію не завжди визначалися ринковими факторами.

Попри те, що до середини 1980-х років дедалі більша частина економічної діяльності виходила з-під прямого державного контролю, низка ключових питань щодо правового статусу приватної економічної діяльності залишалася не вирішеною (наприклад, доступ до землі), багато важливих політичних питань, пов'язаних з управлінням новою економічною системою, все ще потребували вирішення (наприклад, контроль за цінами, управління валютним курсом), а політична легітимність нової системи потребувала роз'яснення.

У 1987 році було скасовано систему нормування для багатьох товарів, а офіційні ціни на товари не першої потреби було піднято до рівня, близького до вільних ринкових цін. У тому ж році було девальвовано донг (і ще раз у 1989 році), щоб усунути різницю між офіційним і тіншовим обмінним курсом. Спочатку реформи були здебільшого частковими, оскільки економіка була розділена між виробництвом всередині та поза системою центрального планування. Більш рішуча і всеосяжна цінова реформа була введена у 1989 році, і до 1990 року більшість офіційних цін привели до ринкового рівня, а більшість прямих державних субсидій підлягали скасуванню¹⁸.

Успіх та фіаско реформи

Економісти виділяють п'ять ключових позитивних аспектів реформи Ханюю. По-перше, прагматизм частково переміг над ідеологією. Під цим мається на увазі поступовий, заснований на фактах та консенсусі урядовців підхід до реформ, спрямований на збереження політичної і соціальної стабільності та уникнення «шокової терапії». При цьому виконавцями були провінції, які нарешті отримали права на децентралізовану реалізацію реформи. По-друге,

¹⁸ Leipziger, D. M. (1992). *The Lessons of East Asia: Vietnam: Transition to a Market Economy*. The World Bank.

реформи базувалися на національних пріоритетах і сприймалися легітимними завдяки внутрішньому підходу та врахуванню місцевих особливостей, секторально опираючись на поради зовнішніх спостерігачів та донорів. По-третє, Ханой розраховував свої сильні та слабкі сторони, як-от акцент на земельній реформі та підвищенні продуктивності сільського господарства, що згодом змістився на розвиток малого бізнесу та трудомісткого виробництва через пошук підходу до низькокваліфікованої робочої сили. По-четверте, В'єтнам продовжує більше інвестувати у базову освіту та охорону здоров'я, зменшуючи гендерні та місько-сільські розриви. При цьому частка державного бюджету, що виділяється на освіту, зросла з близько 5% наприкінці 1980-х до близько 20% у попередньому десятилітті. Урешті-решт, за браку внутрішнього консенсусу В'єтнам використовував зовнішньоторговельні угоди та регіональну економічну інтеграцію в простори різних рівнів пріорітизації для просування складних реформ.

Водночас ми не можемо не зачепити складнощі, які завадили В'єтнаму досягти вищих результатів на сьогодні. Хоча В'єтнам поступово реформував підхід до державних підприємств, багато з них через власну неефективність продовжували виснажувати державні ресурси. Особливо міцно пов'язаним із цим чинником є корупція, яка досі прослідковується в різних масштабах від гілки до гілки влади Ханюю, неузгодженість між собою та незацікавленість комітетів у зміні статусу-кво через високі корупційні об'єми. Від цього досі страждає рівень місцевого самоврядування та недовіра інвесторів через відносно слабкий захист права власності у країні. Через ці ж причини, а також кулуарні намагання залишити ідеологічні переконання вищими за економічні, деякі реформи мали уповільнений характер. Як зазначають у *The Diplomat*, «Існує побоювання, що великі гравці будуть утримуватися від залучення великих сум грошей в осяжному майбутньому, щоб не малювати мішень на своїй спині. Державні органи також відкладають рішення щодо нових інвестицій, щоб мінімізувати вплив антикорупційної кампанії»¹⁹.

УРОКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ УКРАЇНИ

Досвід В'єтнаму пропонує дорожню карту для переходу від кризи до зростання, особливо у сферах економічної стабілізації, структурних реформ та інтеграції у світову економіку.

¹⁹ David Hutt, "The Myth of Doi Moi in Vietnam," *The Diplomat*, January 17, 2023, <https://thediplomat.com/2023/01/the-myth-of-doi-moi-in-vietnam/>.

ЗМІШАНЕ ФІНАНСУВАННЯ (BLENDED FINANCE)

В'єтнам вже протягом довгого часу співпрацює з USAID та використовує знайому для України тактику змішаного фінансування (англ. *blended finance*), які використовують державні кошти для залучення інвестицій приватного сектору, а також створюють більш сприятливі умови для приватних інвестицій у вкрай необхідну інфраструктуру країни. Порадою для українських державних замовників та проєктних менеджерів буде вклад у поступове створення сприятливого інвестиційного клімату та пошук різних категорій інвесторів. У будь-якому разі період інвестування набуде перших ознак покращення або за суттєвих перемог України на полі бою, або після завершення воєнного стану, коли інвестиційні кола зможуть застрахувати свої ризики.

РЕФОРМА АГРОСЕКТОРУ

Заохочуючи інвестиції в сільське господарство, як це робив Ханой, Україна могла б збільшити виробництво, покращити продовольчу безпеку та генерувати експортні надходження. До цього належить реформування державних установ під західноєвропейські стандарти, підвищення конкурентоспроможності на ринку, розвиток моніторингу за ринком землі, її ефективне використання та належне розмінування коштом державних та партнерських програм, згладження розриву між урбанізацією та сільськими територіями, а також цифровізація агросектору. Саме розширення можливостей малих фермерів, зміцнення права власності та підтримка модернізації сільського господарства може стати ключовим фактором у повоєнному відновленні українських угідь.

БОРОТЬБА З КОРУПЦІЄЮ

Забезпечення транспарентності в публічних закупівлях, судове реформування та антикорупційні заходи, система сертифікації на рівні Європейського Союзу - найбільш нагальні післявоєнні дії, які варто буде прийняти Україні, щоб уникнути фальші в антикорупційній боротьбі, оскільки подібне ігнорування корупції ускладнило життя як приватним підприємцям В'єтнаму, так і прозорому чиновництву навіть за соціалістичної ідеології, де нібито прозорість кожного можновладця повинна була бути непохитною. Без розв'язання цих питань навіть найкращі економічні реформи можуть бути підірвані неефективністю та втратою суспільної довіри.

ПРИВАТНИЙ СЕКТОР

На думку ЄБРР, саме приватний сектор може стати основою для надійного відновлення України після війни, якщо його права належно захистити. Саме тому варто продовжувати аукціони різних форматів в унікальній системі Prozorro, а також проводити об'ємну приватизацію державних та комунальних підприємств. Україна також могла б перейняти досвід В'єтнаму щодо скорочення субсидій державним підприємствам (ДП) та реформування податкової системи з метою збільшення надходжень до бюджету та зменшення залежності від зовнішнього фінансування.

Не варто забувати за планування створення механізму використання російських заморожених активів й активізації взаємодії з приватним сектором. Однак головним є те, що Україні варто уникнути пастки надмірної залежності від державних підприємств, прискоривши процес приватизації, дерегуляції та лібералізації економіки, разом із тим забезпечивши, щоб підприємства працювали за ринковими принципами. Прозора та конкурентна приватизація може допомогти зменшити корупцію та підвищити ефективність у ключових секторах.

Загалом Україна може повчитися у В'єтнаму підходу до балансування між стабілізацією та реформами, орієнтованими на зростання. Зосередившись на макроекономічній стабільності, розширенні можливостей аграрного сектору, лібералізації та дерегуляції економіки, а також залученні іноземних інвестицій, Україна може закласти міцний фундамент для свого відновлення.

Однак, щоб досягти успіху, вона повинна також уникнути пасток, пов'язаних зі слабким управлінням, повільними реформами, непотизмом у політиці та надмірною залежністю від державних підприємств. Маючи чітку стратегію, Україна може використати ці уроки для відновлення стійкої та успішної економіки в післявоєнний період.